

«Чорне – біле», у якій старшокласники мають можливість уявити варіанти наслідків прийняття неправильного рішення. Випадково обираючи чорну чи білу картку, рухаючись по ігровому полю з найбільш поширеними гендерними ситуаціями, учні та учениці умовно проєктують власну траєкторію життя. Наприкінці гри старшокласники вказують, що вони змінили б, яких помилок не повторили б у реальному житті.

Отже, усвідомленню старшокласниками руйнівного характеру гендерного насильства сприяє правильно організована робота не лише практичного психолога, соціального педагога, класного керівника (вихователя), а й учителя-словесника. Цілісність організації процесу гендерного виховання засобами української літератури допоможе учням адекватно оцінити гендерний світ, віднайти власне місце в ньому, генерувати отримані в школі та в повсякденному житті гендерні знання з метою моделювання шляхів гармонійного співіснування з особою іншої статі в реальному житті.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Аніщук Н. Правові засоби викорінення гендерного насильства в Україні : історико-теоретичний аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права ; історія політичних і правових учень» / Н. Аніщук. – Одеса, 2008. – 35 с.
2. Бутурлим Т. Формування гендерної культури старшокласників у процесі вивчення української літератури : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Т. Бутурлим. – Київ, 2014. – 400 с.
3. Говорун Т. Гендерна психологія : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Т. Говорун, О. Кікінежді. – К. : Академія, 2004. – 308 с.
4. Зборовська О. Гендерний аспект проблеми насильства в сім'ї і суспільстві [Електронний ресурс] / О. Зборовська, Т. Прохоренко, Г. Носирева. – Режим доступу : <http://irbis-nbuv.gov.ua/articles/2006/06zopeif.html>.
5. Кравець В. Гендерна педагогіка : [навч. посіб.] / В. Кравець. – Тернопіль : Джура, 2003. – 416 с.
6. Лактионова Г. Гендерное насилие как междисциплинарная проблема [Электронный ресурс] / Г. Лактионова. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/gendernoe-nasilie-kak-mezhdistsiplinamaya-problema>.

*Ірина Веретенко,*  
аспірантка,

Українська інженерно-педагогічна академія

#### СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДІТЕЙ

*У статті розглядається соціально-педагогічна робота з профілактики насильства щодо дітей у різних соціальних інституціях.*

*Ірина Veretenko*

#### SOCIAL AND PEDAGOGICAL WORK ON PREVENTION OF CHILD ABUSE

*The article outlines the sociopedagogic work on the prevention of child abuse in various social institutions.*

Проблема профілактики насильства щодо дітей є актуальною для сучасного українського суспільства. На жаль, насильство щодо дітей спостерігається у різних соціальних інституціях: сім'ї, дошкільному навчальному закладі, загальноосвітньому навчальному закладі, різноманітних мікросередовищах, в яких може перебувати дитина; і пов'язане з використанням переваги сили та влади. У сім'ях причинами насильства щодо дітей можуть бути завищені рівні вимог до дітей та нереалістичні очікування батьків, педагогічна безграмотність дорослих, низький культурний рівень, проблеми виховання дітей у психологічно незрілих батьків та в молодих сім'ях, брак знань та навичок виховання дітей з особливими потребами. Зазвичай оточуючі, що спілкуються з дітьми не помічають ознак, які вказують на насильство або не хочуть втручатися в особисті справи родини, людей що знаходяться поруч або ж дійсно не знають про можливі ознаки насильства. Як правило, така бездіяльність має трагічні наслідки. Проблемою насильства щодо дітей переймаються як зарубіжні, так і вітчизняні науковці: І. Бех, О. Кочемировська, Н. Максимова, Ю. Онишко, В. Ролінський; насильство у шкільному середовищі, причини виникнення формування насильницької та агресивної поведінки учнів розглядаються у працях американських психологів: М. Андерсона, К. Вебстер-Стреттон, М. Вольфанга, Л. Долберга, Ф. Кемпбелла, Д. Корнела, Р. Лобера, Д. Ферінгтона, І. Ферракуті та ін. Шляхи запобігання насильству досліджують американські науковці М. Борба, Д. Еліот, П. Нейлор, Д. Олвеус, П. Орпінес, І. Оттінг та вітчизняні дослідники О. Безпалько, І. Зверева, Т. Журавель, Н. Коробченко, В. Лях, Т. Лях, Т. Цюман та ін.

Сучасна соціальна педагогіка визначає насильство як соціокультурний і соціально-психологічний феномен, пов'язаний із застосуванням (загрозою застосування) фізичної сили або психологічного впливу як протиправного вияву власної волі особою або групою осіб стосовно інших [2]. Необхідно звернути увагу на той факт, що насильство може чинитися як дорослими щодо дітей, так і дітьми відносно одне одного. З цього

приводе Генеральний секретар ООН Кофі Аннан у 2006 році наголошував, що насильство трапляється вдома, в школах та на вулиці; на робочих місцях, у розважальних закладах, у центрах догляду та утримання дітей. Порушниками можуть бути батьки, інші члени родини, вчителі, піклувальники, представники правоохоронних органів та інші діти. Насильство наражає на ризик не тільки здоров'я дитини, а і її здатність навчатися та виростати у дорослу людину, спроможну створювати нормальну родину та громаду. Насильство щодо дітей немає жодного виправдання. Якщо вдасться визначити та розв'язати основні причини цього явища, то йому цілком можна запобігти.

З огляду на характер здійснення насильницьких дій розрізняють фізичне, емоційне (психологічне), сексуальне, економічне насильство.

До фізичного насильства відноситься застосування фізичної сили, травмування, завдання тілесних ушкоджень, фізичне покарання, що погіршують здоров'я дитини, порушують її розвиток, позбавляють життя [7].

Емоційне (психологічне) насильство реалізується через завдання душевних травм. Саме цей характер насильства найчастіше буває важко розпізнати й ідентифікувати внаслідок того, що явні ознаки його найчастіше непомітні, але наслідки можуть бути надзвичайно важкими і навіть безповоротними. В українському законодавстві вживається словосполучення «загроза застосування насильства», яке розуміється як залякування жертви застосуванням фізичного насильства [5].

Сексуальне насильство (інцест) проявляється в примушуванні людини до дій із сексуальним забарвленням задля отримання сексуального задоволення. Сексуальне насильство містить в собі як фізичне так і психологічне насильство, результатом якого є почуття розгубленості, дратівливості, депресія.

Економічне насильство – це відсутність належного забезпечення основних потреб людини в їжі, одязі, житлі, обмеження людини у коштах або задоволення її коштами чи майном.

Серед форм насильства існують наступні: побиття, образи, приниження, копняки, запотилічники, використання образливих прізвиськ, демонстрація нелюбові; обвинувачення дитини в тому, у чому вона невинна, псування майна іншої особи, позбавлення їжі та грошей, неприємні дотики до тіла, бойкот.

Слід зазначити, що соціально-педагогічна робота з профілактики насильства щодо дітей повинна мати системний характер. Дії всіх учасників мають бути спрямовані на зміну поведінки особистості, обставин, в яких вона перебуває, прийняття правильних рішень щодо цих обставин, захист гідності.

Соціально-педагогічну роботу загальноосвітнього навчального закладу з профілактики насильства щодо дітей ми розглядаємо як вид соціально-педагогічної діяльності, що здійснюється педагогічним колективом, спрямована на попередження та своєчасне виявлення насильства, усунення та подолання факторів ризику виникнення насильства; організацію системи заходів, спрямованих на надання допомоги дитині, що постраждала від насильства, а також на роботу з агресором (особою, яка чинить насильство) з метою недопущення повторних випадків насильства з опорою на етичні норми професійної поведінки і діяльності.

Захист дитини здійснюється від усіх форм фізичного і психічного насильства, образ, недбалого і жорстокого поводження з нею, експлуатації, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінують; втягнення у злочинну діяльність, залучення до вживання алкоголю, наркотичних засобів і психотропних речовин; залучення до екстремістських релігійних угруповань та течій, використання її для створення та розповсюдження порнографічних матеріалів, примушування до проституції, жебрацтва, бродяжництва, втягнення до азартних ігор тощо.

Основні завдання соціально-педагогічної роботи з профілактики насильства полягають у:

- підвищенні ефективності превентивних програм (профілактичної та роз'яснювальної роботи) серед батьків та учнів з метою запобігання насильству щодо дітей;
- удосконаленні процедур щодо виявлення дітей, які потерпіли від сексуальної експлуатації, інших форм жорстокого поводження з ними;
- забезпеченні функціонування системи захисту дітей від насильства, проведення відповідної профілактичної роботи.

Згідно наказу Державного комітету України у справах сім'ї та молоді педагогічні працівники зобов'язані виконувати наступне:

- здійснювати приймання заяв та повідомлень про випадки жорстокого поводження з дітьми;
- терміново (протягом однієї доби) передавати повідомлення у письмовій формі до служби у справах неповнолітніх, органів внутрішніх справ про випадок жорстокого поводження з дитиною чи реальну загрозу його вчинення;
- уживати заходів щодо виявлення і припинення фактів жорстокого поводження з дітьми у навчальних закладах, притягувати до дисциплінарної відповідальності співробітників, учнів та інших осіб, які допускають жорстоке поводження з дітьми;

– керівники навчальних закладів зобов'язують педагогічних працівників, зокрема класних керівників, проводити попереджувальну роботу з батьками з метою недопущення випадків жорстокого поводження з дітьми в сім'ях, а також відстежувати подібні випадки з боку інших учнів;

– класні керівники повинні організувати роботу з батьками щодо роз'яснення наслідків жорстокого поводження з дітьми в сім'ях, а також з особами, що становлять найближче оточення дитини, яка постраждала від жорстокого поводження або потерпає від реальної загрози його вчинення [3].

Сучасні науковці розрізняють первинну, вторинну та третинну профілактику.

Оскільки дитина проводить тривалий час свого життя в загальноосвітньому навчальному закладі, актуальним стає питання здійснення первинної профілактики в формі інформаційно-просвітницьких заходів (лекцій, тренінгів, вікторини, конкурси тощо) про недопущення насильства щодо дітей. Мета такої профілактики полягає у формуванні активного, адаптивного, високофункційного життєвого стилю, що забезпечує реалізацію прав, задоволення потреб і інтересів.

Вторинна профілактика насильства щодо дітей включає заходи, спрямовані на раннє виявлення ситуацій, які можуть спровокувати виникнення насильства щодо дітей; виявлення, усунення та подолання факторів, що сприяють скоєнню насильства щодо дитини конкретними особами. Передбачає зміну ставлення, як до оточення так і до себе, формування відповідного досвіду поведінки у ситуаціях, що можуть призвести до насильства. Особливу увагу необхідно приділяти виявленню у батьків навичок спілкування з дитиною у разі виникнення напруження та вмінь знімати його конструктивними способами. Адже дітям вкрай необхідно знати, що не зважаючи на обставини які можуть скластися, батьки їх люблять та приймають.

Профілактика жорстокого поводження з дітьми можлива лише у поєднанні функцій покарання винуватців, соціальної підтримки родини та психологічної роботи з усіма сторонами насильницьких стосунків (постраждалими та агресорами).

Третинна профілактика насильства щодо дітей має за мету реабілітацію, терапію та інтеграцію в суспільство дітей, що потерпіли від насильства; містить в собі засоби втручання після здійснення акту насильства, спрямовані на попередження рецидиву асоціальної поведінки агресора.

Соціально-педагогічна робота з профілактики насильства щодо дітей може здійснюватись на особистісному, сімейному та соціальному рівнях.

У процесі здійснення соціально-педагогічної роботи у загальноосвітньому навчальному закладі з профілактики насильства щодо дітей, серед школярів та їхніх батьків необхідно формувати ненасильницький світогляд, культуру толерантності, плекати гуманні стосунки як в сім'ї, так і в суспільстві в цілому. За умови комплексного та компетентнісного підходу з боку фахівців до цієї роботи вважаємо за можливе мінімізувати прояви насильства щодо дітей.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Безпалько О. Соціальна педагогіка : схеми, таблиці, коментарі: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / О. Безпалько. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 208 с.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / [за заг. ред. І. Зверєвої]. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. – 536 с.
3. Наказ «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення» (16.01.2004 N 5/34/24/11) [Електронний ресурс] / Державний комітет України у справах сім'ї та молоді. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0099-04>
4. Попередження, виявлення і подолання випадків насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми: [курс тренінгів / за заг. ред. О. Безпалько, Т. Журавель; автори-упоряд. Т. Журавель, Н. Коробченко, О. Нікітіна та ін.]. – К.: ТОВ «К.І.С.», 2010. – 167 с.
5. Психолого-педагогічна робота у загальноосвітніх навчальних закладах з профілактики насильства над дітьми: [метод. посіб. / за заг. ред. Т. Цюман; автори-упоряд. Т. Вовчок, Н. Степура, І. Даниленко та ін.]. – К.: ВПЦ «Експрес», 2009. – 328 с.
6. Соціальна педагогіка: теорія і технології: [підручник / за ред. І. Зверєвої]. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 316 с.
7. Сходинки: просвітницько-профілактичні тренінгові заняття з підлітками: [навч.-метод. посіб. для соціальних педагогів, соціальних працівників, аутріч-працівників, практичних психологів / за наук. ред. І. Зверєвої; авт. кол.: Т. Журавель, В. Лях, Т. Лях та ін.] – К.: Видавничий дім «Калита», 2010. – 164 с.